

25 jaar ISO 14001 voor milieumanagement

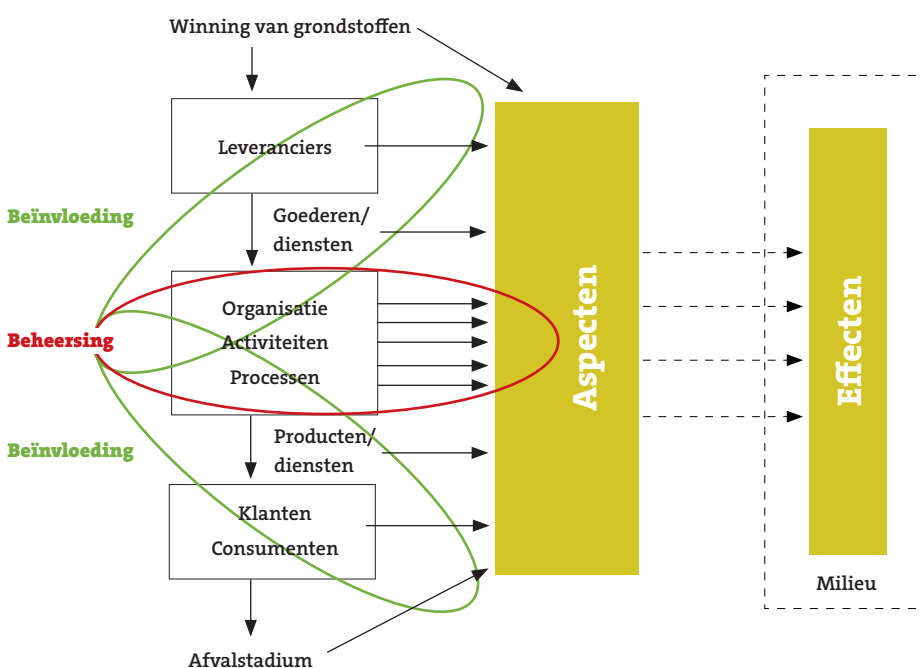
Het is dit jaar alweer 25 jaar geleden dat de eerste editie van ISO 14001 'Milieumanagementsystemen – Eisen met richtlijnen voor gebruik' in 1996 werd gepubliceerd. Inmiddels zijn volgens het laatste ISO Survey wereldwijd zo'n 350.000 organisaties tegen deze norm gecertificeerd. In Nederland staat de teller momenteel op ruim 2.500. Daarmee is ISO 14001 met voorsprong de meest toegepaste norm voor duurzaam ondernemen. In dit artikel wordt een korte terugblik op de afgelopen 25 jaar gegeven, maar ook wat de uitdagingen voor de toekomst zijn.

Door Dick Hortensius, consultant managementsystemen, NEN Milieu & Maatschappij

De ISO 14000-serie kent haar oorsprong in de VN-conferentie over 'Milieu en ontwikkeling' die in 1992 in Rio de Janeiro werd gehouden. Je kunt de afspraken, die op deze conferentie werden gemaakt, beschouwen als het politieke

antwoord op het bekende Brundlandrapport 'Our common future' uit 1987. In de aanloop naar de Rio-conferentie benaderde de World Business Council for Sustainable Development ISO met de vraag of er mondiale standaarden

voor milieumanagement konden worden ontwikkeld. Het internationale bedrijfsleven had behoefte aan een 'level playing field' om een bijdrage te kunnen leveren aan het oplossen van de grote problemen op milieugebied.

Figuur 1: Beheersing en beïnvloeding van milieuaspecten in ISO 14001:1996.

ISO heeft deze uitdaging opgepakt met de oprichting in 1991 van de Strategic Advisory Group on Environment (SAGE), die begin 1993 adviseerde om een nieuwe commissie op te richten voor het onderwerp milieumanagement. Dit werd ISO/TC 207 'Environmental management', die verantwoordelijk is voor de ISO 14000-serie die inmiddels uit bijna zestig delen bestaat.

Van BS 7750 naar ISO 14001

In de periode dat SAGE actief was werd door het Britse normalisatie-instituut BSI de eerste nationale norm voor milieumanagement gepubliceerd: BS 7750 'Specification for Environmental Management Systems'. Hiervan is indertijd een Nederlandstalige versie gepubliceerd, omdat er veel belangstelling was om ook hier met systematisch milieumanagement aan de slag te gaan en om het eerste certificatieschema

van SCCM van een gedegen normatieve grondslag te voorzien. De eerste editie van ISO 14001 werd gepubliceerd in september 1996, amper drie jaar na de start van de ontwikkeling ervan. Alle latere edities namen ruimschoots meer tijd in beslag. Ten opzichte van BS 7750 waren er enkele belangrijke verschillen:

- Introductie van het concept milieuaspecten: de interacties tussen processen, activiteiten en producten van een organisatie en het milieu met als gevolg (merendeels negatieve) milieueffecten. Hierin zit automatisch het concept 'bestrijding aan de bron' op basis van oorzaak-gevolganalyse. Milieuaspecten (bijvoorbeeld emissies naar de lucht) kunnen worden beheerst en verbeterd, terwijl dat voor milieueffecten (bijvoorbeeld verhoogde concentraties CO₂ in de atmosfeer) voor een individuele organisatie eigenlijk niet mogelijk is.
- Het onderscheid tussen beheersen en beïnvloeden (*control & influence*) van milieuaspecten. Hiermee werd in de eerste editie van ISO 14001 al een basis gelegd voor wat later de levenscyclusbenadering werd genoemd (zie figuur 1).

- Niet alleen aandacht voor en naleving van wettelijke eisen, maar ook die van 'overige door de organisatie onderschreven eisen', waarmee van meet af aan aandacht was voor bijvoorbeeld klanteisen op milieugebied en de wensen van overige belanghebbers (later stakeholders genoemd).

De systeembenadering (de PDCA-cyclus) volgde in grote lijnen de aanpak van kwaliteitsmanagement, hoewel die voor ISO 9001 eigenlijk pas goed zichtbaar werd in het procesmodel van de derde editie, die in 2000 werd gepubliceerd.

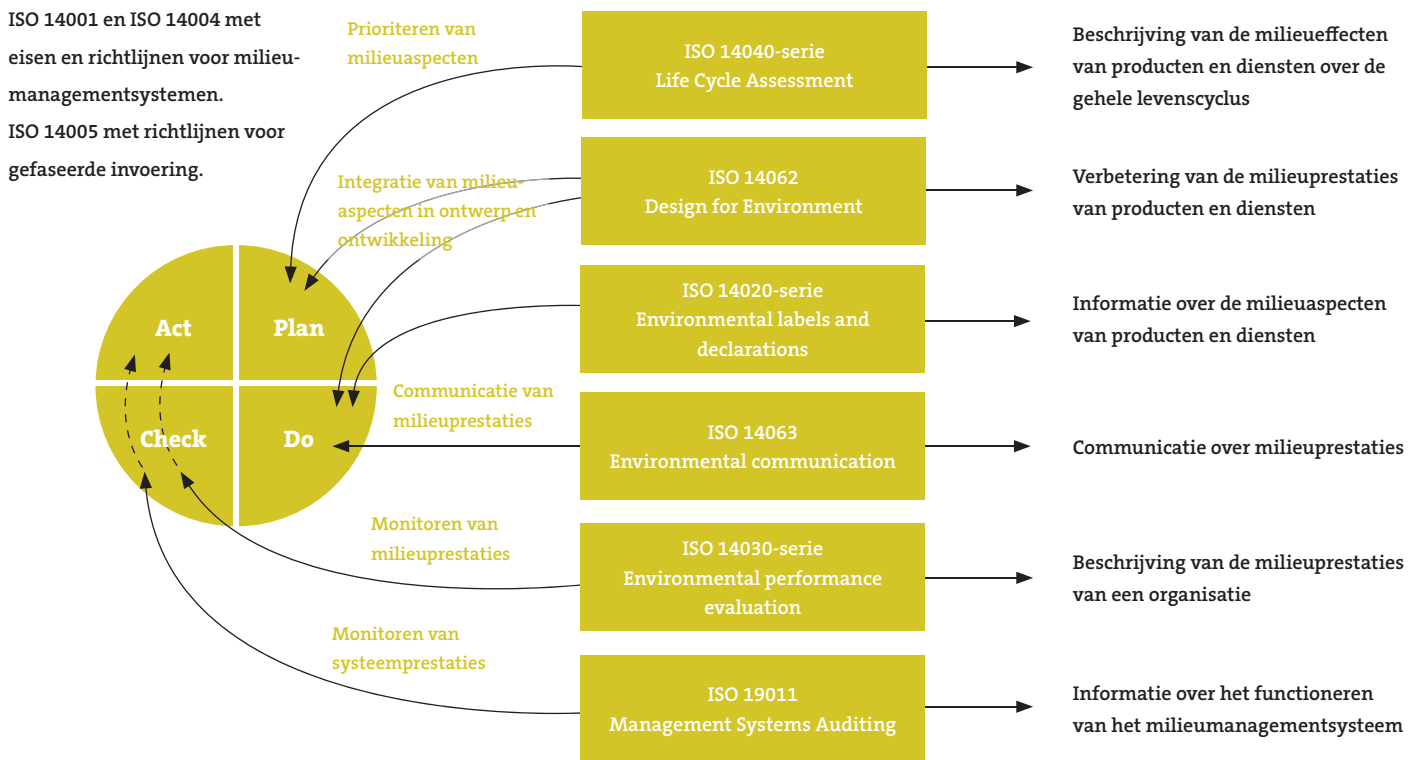
Groei naar volwassenheid

Vanaf 1996 veroverde ISO 14001 gestaag de wereld en verdrong het de bestaande nationale normen en benaderingen voor milieumanagement naar de achtergrond. De ISO 14000-serie werd sterk uitgebreid met allerlei richtlijnen om onderdelen van het managementsysteem goed in te vullen. Voorbeelden zijn de ISO 14040-normen voor levenscyclusanalyse, ISO 14063 voor milieucommunicatie, ISO 14031 voor het meten

van milieuprestaties en ISO 19011 voor het uitvoeren van audits (zie figuur 2). Met die laatste richtlijn, ontwikkeld op initiatief van Nederland, werd het belang van afstemming tussen en integratie van milieu- en kwaliteitsmanagement benadrukt. Bij de ontwikkeling van de tweede editie van ISO 14001 was verbetering van de compatibiliteit met ISO 9001 dan ook een belangrijk aandachtspunt. Eisen voor bijvoorbeeld documentatie, interne audits, corrigerende en preventieve maatregelen en management reviews, werden nauwgezet afgestemd met de ISO-commissie voor kwaliteitsmanagement.

De tweede editie van ISO 14001 – die in 2004 werd gepubliceerd – was het resultaat van een 'beperkte revisie'. Vooraf was afgesproken dat er geen fundamentele nieuwe concepten en eisen in de norm zouden worden opgenomen. Niettemin was sprake van enkele nuttige aanscherpingen en verduidelijkingen, zoals:

- Versterking van compliancemanagement door de eis dat een organisatie expliciet moet vaststellen hoe wettelijke of andere eisen van toepassing zijn op de milieuaspec-

Figuur 2: Opbouw van de ISO 14001-serie in 2004.

ten van de organisatie en door het opnemen van aparte paragrafen van het monitoren van naleving van die eisen;

- Verduidelijking dat beheersbare en beïnvloedbare milieuaspecten twee aparte categorieën zijn waaraan een organisatie allebei aandacht moet geven;
- Dat een organisatie externe communicatie over milieuaangelegenheden moet overwegen en daarover expliciet een besluit moet nemen.

Het aantal ISO 14001-certificaten wereldwijd groeide gestaag tot circa 250.000 in 2010.

Geïntegreerde toepassing

Met de toename van het aantal managementsysteemnormen nam de druk vanuit gebruikers op ISO toe om te zorgen voor een betere afstemming tussen deze normen. Dit om geïntegreerde toepassing in het managementsysteem van een organisatie te vergemakkelijken. Dit leidde, opnieuw op initiatief vanuit Nederland, uiteindelijk tot de ontwikkeling van de *High Level Structure* (HLS) voor managementsystemen, die in 2012 werd gepubliceerd. De HLS beschrijft een identieke structuur en indeling voor ISO-management-

systeemnormen en bevat de kerneisen die onverkort in deze normen moeten worden overgenomen. Hiermee wordt beoogd de geïntegreerde toepassing van de normen te bevorderen, maar deze tegelijkertijd ook beter aan te laten sluiten bij de behoefte aan integraal management van alle kritische facetten van de bedrijfsvoering.

De HLS vormde de basis voor de meest recente editie van ISO 14001 die in 2015 werd gepubliceerd, tegelijkertijd met een nieuwe ISO 9001. Andere input voor deze herziening waren een grootscheeps onderzoek onder gebruikers van de norm en het rapport en de aanbevelingen van de *Future Challenges Group*, die onder leiding van Dick Hortensius van NEN in kaart had gebracht met welke nieuwe ontwikkelingen gerelateerd aan milieumanagement rekening zou moeten worden gehouden in een nieuwe versie van ISO 14001. Dit leidde tot een ingrijpend gewijzigde derde editie van ISO 14001.

De belangrijkste vernieuwingen waren:

- Gemeenschappelijke basis met andere managementdisciplines zoals kwaliteit, informatiebeveiliging en gezond & veilig werken;

- Inzicht in relevante maatschappelijke ontwikkelingen, de eigen bedrijfsvoering en de wensen en eisen van stakeholders (externe en interne context) als uitgangspunt voor milieumanagement;
- Meer aandacht voor de rol en verantwoordelijkheid van het topmanagement en een duidelijke relatie tussen milieumanagement en de algehele strategie van de organisatie;
- Aandacht voor beheersing van risico's en benutting van kansen op milieugebied;
- Meer aandacht voor 'life cycle thinking' in planning en uitvoering van milieumanagement;
- Meer aandacht voor goed ingerichte processen en minder nadruk op documentatie en procedures.

Uit onderzoek door SCCM in 2020 onder gecertificeerde organisaties in Nederland blijkt dat de nieuwe editie van ISO 14001 goed wordt gewaardeerd, met grotere aandacht voor rol en betrokkenheid van het topmanagement als belangrijkste verbeterpunt. De grootste voordelen van de HLS worden ervaren voor de combinatie van ISO 14001 en ISO 9001. Mogelijk komt dit omdat de normen voor milieumanagement en arbomanagement

(OHSAS 18001) altijd al dezelfde structuur en vergelijkbare eisen kenden. Uit het onderzoek blijkt verder dat er geen behoefte is aan verbetering van de norm in de vorm van extra eisen. Er is eerder behoefte aan vereenvoudiging van de eisen en het beperken van de toevoegingen ten opzichte van de HLS om zo de combinatie met bijvoorbeeld ISO 9001 nog gemakkelijker te maken.

De afgelopen jaren is de ISO 14000-serie gestaag uitgebreid, onder andere met een reeks richtlijnen voor klimaatadaptatie (ISO 14090-serie), voor monetaire waardering van milieueffecten en -aspecten (ISO 14008), kosten-batenanalyse van milieumanagement (ISO 14007) en meenemen van circulariteit in ontwerp en ontwikkeling (ISO 14009). Ook is een reeks richtlijnen in ontwikkelingen voor de toepassing van ISO 14001 op bepaalde milieutopics zoals waterschaarste en -kwaliteit (ISO 14002-2) wat helpt om aan specifieke UN Sustainable Development Goals (SDG) bij te dragen (zie figuur 3).

Wat brengt de toekomst?

In 2020 heeft de zogenoemde *systematic*

review, de vijfjaarlijkse beoordeling op actualiteit, voor ISO 14001 plaatsgevonden. De overgrote meerderheid van de ISO-leden was van mening dat de norm nog goed voldeed en kon worden herbevestigd. Inmiddels waren er wel een aantal acties in gang gezet:

- Een herziening van de HLS, die heeft geresulteerd in een nieuwe, beperkt gewijzigde, versie die in mei van dit jaar is gepubliceerd onder de nieuwe naam 'harmonized structure' (zie artikelen in voorgaande edities van Kwaliteit in Bedrijf);
- Een nieuwe 'future challenges study group' die deze zomer haar aandachtspunten voor een volgende editie van ISO 14001 heeft gepresenteerd;
- Het voorbereiden van nieuw groot wereldwijd gebruikersonderzoek, dat dit najaar in gang is gezet en waarvan de resultaten begin volgend jaar zullen worden gerapporteerd.

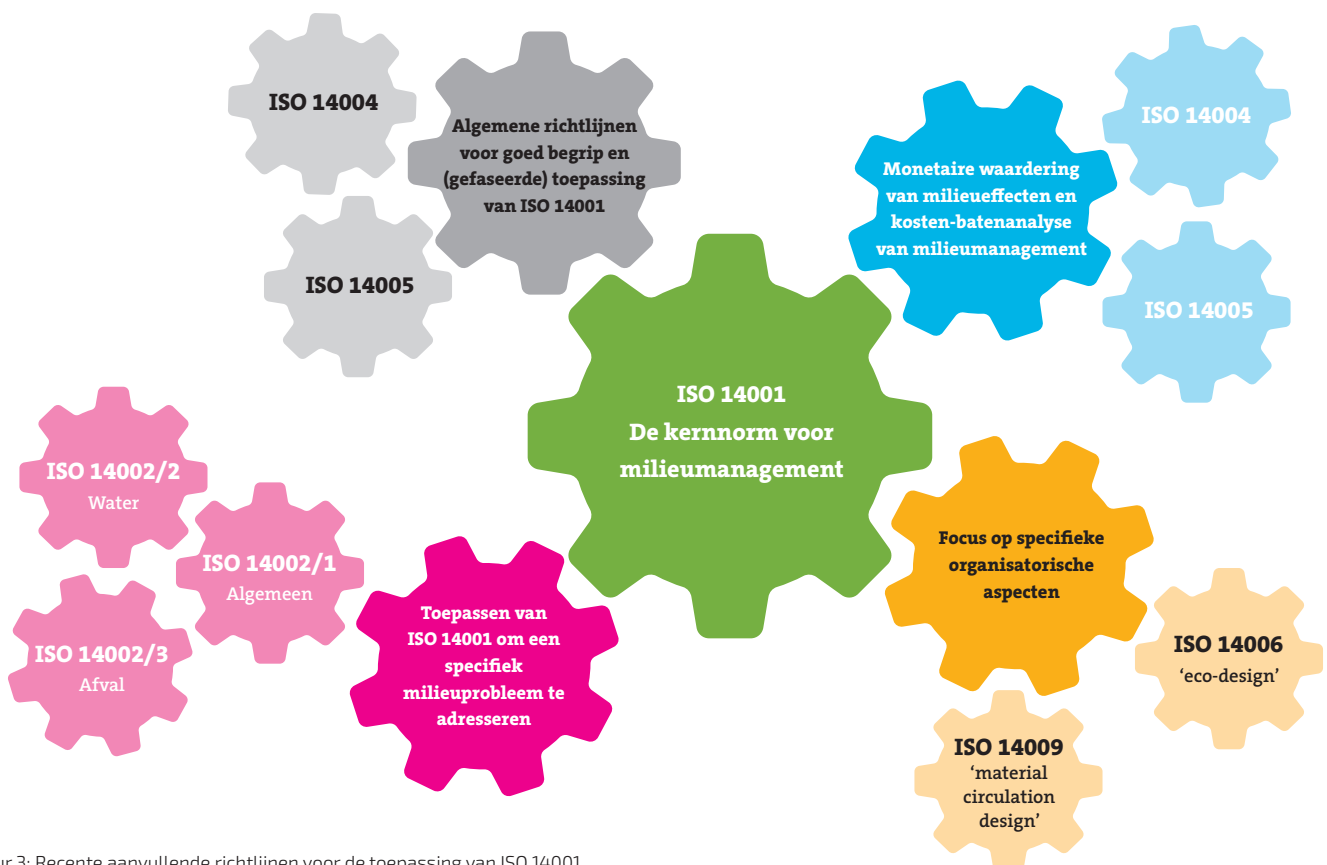
De belangrijkste aanbevelingen van de 'future challenges study group', gerelateerd aan de inhoud van ISO 14001, gaan over:

- Toepasbaarheid van milieumanagementsystemen in 'ecosystemen' van samen-

werkende organisaties met deels gemeenschappelijke doelen. Denk hierbij aan samenwerking op het gebied van circulaire economie, energietransitie en klimaatadaptatie;

- Betere integratie van milieumanagement in het algehele integrale managementsysteem van een organisatie en toepasbaarheid in nieuwe 'businessmodellen';
- Zorgvuldige beoordeling van welke eisen in aanvulling op de *Harmonized Structure* nodig zijn voor goed milieumanagement, om de afstemming met andere normen niet onnodig te compliceren;
- Betere aansluiting bij de dynamiek in de maatschappelijke context en de steeds veranderende wensen en behoeften van belanghebbenden op milieugebied;
- Aandacht voor cultuur en betrokkenheid van medewerkers bij milieumanagement door de gehele organisatie.

Al deze ontwikkelingen zullen er waarschijnlijk toe leiden dat begin volgend jaar wordt besloten een nieuwe editie van ISO 14001 te gaan voorbereiden, die dan mogelijk in 2025 wordt gepubliceerd. **Q**

Figuur 3: Recente aanvullende richtlijnen voor de toepassing van ISO 14001.